

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-43>

УДК 338.48

БЕЗПЕКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

SAFETY ACTIVITIES IN THE SPHERE OF TOURISM AND RECREATION IN UKRAINE: AN ANALYTICAL REVIEW

Кожухівська Раїса Борисівнакандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4066-4170>**Тимчук Світлана Володимирівна**кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0331-1173>**Kozhukhivska Raisa, Tymchuk Svitlana**

Uman National University of Horticulture

У статті здійснено аналітичний огляд норм та заходів безпекової діяльності у сфері туризму та рекреації в Україні. Указано, що поняття безпеки стосується усіх напрямів підприємницької діяльності, зокрема й туристичної і рекреаційної сфери. На основі критичного аналізу інформації, представленої в науковій літературі, запропоновано визначення терміну «безпека в туризмі». Встановлено, що одним із найважливіших чинників бізнес-процесів у сфері туризму та рекреації є забезпечення безпекових норм діяльності. Забезпечення високого рівня безпекових норм туристичних послуг призводить до формування сегмента постійних споживачів і задовольняє їх вимоги в питанні безпеки використання туристичної послуги. Визначено основні критерії туристичної та рекреаційної послуги. Виокремлено базові чинники нормативно-правового забезпечення діяльності щодо безпеки туристів й рекреантів. Окреслено основні напрямки реалізації норм безпеки в сфері туризму та рекреації в Україні.

Ключові слова: туризм, рекреація, турист, послуга, безпека.

The article conducts an analytical review of the standards and measures of safety activities in the field of tourism and recreation in Ukraine. It is noted that the sphere of tourism and recreation is currently actively developing around the world. However, at the same time, the issue of safety in the tourism and recreation business, in particular, ensuring the personal safety of tourists (recreationists), is gaining significant mass appeal. This aspect that shapes the relevance of the research. It is specified that the concept of safety applies to all areas of entrepreneurial activity, including the tourism and recreational sphere. On the basis of a critical analysis of the information presented in the scientific literature, the definition of the term «safety in tourism» was proposed. The article establishes that one of the most important factors of business processes in the sphere of tourism and recreation is ensuring safety standards of the activity. It is stated that currently in Ukraine there are negative factors hindering the development of the tourism industry, in particular, tourism safety, among which are the unsatisfactory state of modern tourism infrastructure, the inconsistency of the material and technical base of tourism with international standards, imperfection of the regulatory and legal framework, etc. The main criteria of tourist and recreational services have been defined. The basic factors of regulatory and legal support of activities related to the safety of tourists and recreationists have been distinguished. The main directions of implementation of safety standards in the field of tourism and recreation in Ukraine are delineated. In conclusion, it is stated that ensuring the safety of tourists (recreationists) should be implemented starting from the tourist location or place of recreational activity and ending with state organisations that regulate the activities of the tourism sector. The regulatory and legal framework for the development and implementation of rules for the residence of tourists (recreationists) during the implementation of tourist or recreational services that would ensure quality and safe recreation, the interests of tourists (recreationists) and the host party should be reciprocally harmonised and integrated into safety standards.

Keywords: tourism, recreation, tourist, service, safety.

Постановка проблеми. Сучасна туристична сфера набуває поступового розвитку, що активно сприяє соціально-економічному зростанню багатьох країн світу. Водночас із розвитком туристичного бізнесу та рекреаційної діяльності особливої актуальності набувають проблеми забезпечення особистої безпеки туристів (рекреантів).

Безпека туристичної діяльності – це стан функціонування туристичної сфери певного регіону (держави) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної територіальної рекреаційної системи у майбутньому [1].

Поняття безпеки стосується усіх напрямів підприємницької діяльності. І туристичний напрямок не є виключенням. Одним із найважливіших чинників бізнес-процесів у сфері туризму та рекреації є забезпечення безпекових норм діяльності. Забезпечення високого рівня безпекових норм туристичних послуг призводить до формування сегмента постійних споживачів і задовольняє їх вимоги в питанні безпеки використання туристичної послуги. При реалізації туристичних послуг повинна забезпечуватися безпека життя та здоров'я туристів, збереження їх майна, що вимагає розроблення методів контролю за виконанням вимог безпеки.

Вищезазначений аспект засвідчує актуальність обраної тематики та вказує на потребу у детальному вивченні даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання безпекових норм у сфері туризму та рекреаційної діяльності в Україні займалися такі українські вчені та науковці. Так, Кифяк В. Ф. зазначає, що відправляючись в туристичну чи екскурсійну поїздку, турист зіштовхується із низкою проблем, які при збігу обставин можуть призвести до негативних наслідків для його здоров'я та майна, погано вплинути на настрій та враження від поїздки. Тому, при розробці туристичних маршрутів вагомою складовою є забезпечення безпеки туриста [2, с. 198]. «Безпека туризму – це складне багатоаспектне явище» – вважає Голод А. П. і зазначає, що «найчастіше безпеку визначають як «відсутність небезпеки, надійність» [3, с. 192]. Науковці Торяник В. М., Джинджоян В. В. під терміном «безпека туризму» розуміють «комплексну систему адміністративно-правових, організаційних та соціально-економічних заходів, спрямованих на захист конституцій-

них прав суб'єктів туристичної діяльності під час туристичних подорожей, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам у сфері туризму, з метою створення безпечних умов життєдіяльності під час отримання туристичних послуг» [4, с. 24]. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. трактують «безпеку туризму» як систему особистої безпеки туристів, збереження їх майна і незавдання шкоди навколишньому природному середовищу під час здійснення подорожей [5, с. 56]. «Споживач, який володіє інформацією про продукт, його споживчі властивості та зміни, для підприємств та організацій є вагомим джерелом при побудові стратегії подальшої діяльності. А тому, туристичні підприємства повинні враховувати вказані зміни, створюючи відповідні маркетингові стратегії» [6, с. 1008]. Безпека туризму в сучасних умовах має системоформуючий характер у туристичній діяльності, адже може розглядатися як головна споживча властивість, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристична послуга, у той час як інші споживчі її властивості можуть реалізуватися повною мірою тільки у випадку, якщо безпека туризму буде гарантована – зазначають дослідники Корж Н. В. та Заноско О. В. [7].

Автори Дяченко О. В. та Євтушенко Я. В. вважають, що «Туристичні підприємства, що представляють основний елемент системи туризму, зобов'язані в першу чергу піклуватися про безпеку своїх клієнтів. Обираючи партнерів, місце призначення, планування будови маршруту, та інші елементи туру, туристичне підприємство не повинно забувати про забезпечення безпеки та безпеку майна туристів» [8, с. 96]. Марків І. П. підкреслює, що «Безпека туризму повинна базуватися на продуманій комплексній системі заходів, при умовах, якщо не будуть обмежуватись права, інтереси і свобода самих туристів» [9, с. 627]. «Концепція безпеки туризму повинна складатися з таких трьох рівнів, як локальний, регіональний та міжнародний» вважають Заваріка Г. М. та Денищенко Л. В. [10, с. 19].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений критичний аналіз, представлених у науковій літературі дослідницько-популярних матеріалів, наукових статей та джерел, що містять інформацію стосовно безпеки діяльності у сфері туризму та рекреаційної діяльності в Україні, дав змогу всебічно оцінити проблеми даної галузі та зробити висновок щодо недостатності вивчення

питання щодо процесу організації безпеки туристичних послуг з даного напрямку. Зважаючи на вказане, вищеокреслена проблематика потребує додаткового вивчення та проведення ґрунтовних досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичного базису та практик стосовно процесів забезпечення безпеки у сфері туризму та рекреації в Україні. Зважаючи на мету, основні завдання дослідження полягають в аналізі поняття «безпека в туризмі», визначенні ключових засад реалізації безпекових норм в туристичній та рекреаційній діяльності, окресленні основних напрямків нормативно-правового забезпечення діяльності щодо безпеки туристів й рекреантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм є складовою сфери послуг. Згідно з Законом України «Про туризм», туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [11] інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних чи попереджувальних заходів (медичних щеплень тощо);

– створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо;

– забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, лижний, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм тощо);

– забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, спеціальним спорядженням та інвентарем;

– забезпечувати навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм, попередження нещасних випадків та надання першої медичної допомоги;

– забезпечувати надання оперативної допомоги особам, які постраждали під час подорожі, транспортування потерпілих;

– оперативно інформувати органи місцевої влади та відповідальних осіб про надзвичайні ситуації, в яких опинилися туристи, подавати відомості про зниклих осіб.

Особи, які організують експлуатацію туристичних ресурсів, зобов'язані забезпечувати виконання вимог щодо охорони довкілля та охорони культурної спадщини, а також

вживати заходів щодо забезпечення мінімізації або припинення шкідливого впливу на довкілля і соціально-культурне середовище та компенсувати завдані їм при цьому збитки.

Безпека в галузі туризму та рекреації залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, що стосуються можливих ризиків при наданні транспортних, готельних, туристичних, екскурсійних, страхових, інформаційних та інших послуг, а також ризиків, пов'язаних із можливими природними і техногенними катастрофами великого міста [11]

Вимоги до діяльності щодо захисту і безпеки туристів в Україні встановлено низкою загальнодержавних базових і спеціальних законодавчих актів, а також спеціальних нормативно-правових документів, затверджених рішеннями місцевих, міських рад, територіальних громад тощо.

Основними напрямками нормативно-правового забезпечення діяльності щодо безпеки туристів та рекреантів в Україні визначено:

1) Підготовку пропозицій щодо розробки нових нормативно-правових документів із питань безпеки та вдосконалення чинних документів з питань забезпечення організації: в'їзного (іноземного) туризму; внутрішнього туризму, зокрема й активного; послуг транспорту; готельних послуг і послуг харчування; екскурсійної діяльності.

2) Підготовку пропозиції щодо конкретних організаційних заходів, які необхідно здійснити органам управління туризмом з питань безпеки, зокрема створення підрозділу муніципальної туристичної міліції, охорони навколишнього середовища тощо.

3) Створення системи контролю за забезпеченням виконання суб'єктами туристичної діяльності вимог чинних нормативних документів щодо питань безпеки, узагальнення та обміну набутим досвідом.

4) Поновлення діяльності системи підготовки і підвищення кваліфікації працівників суб'єктів туристичної діяльності, у програмах яких належне місце повинно бути відведене і питанням захисту та безпеки туристів й екскурсантів. Необхідно також розробити критерії щодо знань працівників галузі з питань безпеки [12].

Ст. 33 Закону України «Про туризм», передбачено відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства у галузі туристичної діяльності. Зокрема, «суб'єкт туристичної діяльності, який порушив законодавство в галузі туристичної діяльності при наданні туристичної послуги, що завдало шкоду, зобов'язаний відшкодувати туристу збитки у

повному обов'язі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Заподіяна туристу моральна (немайнова) шкода, якою порушені його законні права, відшкодовується суб'єктом туристичної діяльності в порядку, встановленому законом. Суб'єктам туристичної діяльності, яким заподіяна шкода юридичними чи фізичними особами внаслідок порушення ними законодавства в галузі туризму, збитки відшкодовуються відповідно до закону» [11].

Отже, забезпечення безпеки в туристичній та рекреаційній сфері потребує здійснення державної політики, що сприяє формуванню адміністративно-правових, організаційних та соціально-економічних засад, спрямованих на забезпечення безпеки особи, суспільства і держави в цілому, реалізації та захисту прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, безпечне довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав під час туристичних подорожей.

Висновки. Туристична та рекреаційна діяльність, які провадяться на території певної дестинації, чинять позитивний вплив на розвиток даних територій. Безпека у сфері туризму та рекреації не може розглядатися окремо від інших суспільних чи національних інтересів країни. Забезпечення безпеки туристів (рекреантів) повинно здійснюватися починаючи від туристичної локації чи місця рекреаційної діяльності і закінчуючи державними організаціями, що регулюють діяльність туристичної сфери. Нормативно-правові основи розро-

блення та впровадження правил перебування туристів (рекреантів), під час реалізації туристичної чи рекреаційної послуги, які б забезпечували якісний та безпечний відпочинок, інтереси туристів (рекреантів) та приймаючої сторони, повинні бути взаємно гармонізовані та інтегровані у безпекові норми. Ефективне управління безпекою в у сфері туризму та рекреації, впровадження профілактичних заходів щодо створення умов безпечного відпочинку туриста (рекреанта) буде сприяти формуванню високої якості туристичних та рекреаційних послуг, створенню позитивного іміджу підприємства, яке надає даного виду послуги, розвитку інфраструктури, забезпечуватиме доходами місцеве населення, запобігатиме екологічним ризикам туристичної дестинації, матиме позитивний вплив на подолання культурних бар'єрів між туристами і місцевим населенням. Це, в свою чергу, буде позначатися як на соціально-економічній політиці всередині країни, так і на її зовнішньополітичній діяльності загалом.

Зважаючи на високу актуальність питання щодо реалізації безпекових заходів у сфері туризму та рекреації в Україні, подальші дослідження з даного питання, повинні бути спрямовані на розробку інтегрованих заходів безпеки у різні сфери економіки країни, оскільки туристична галузь є залежною від інших економікоутворюючих напрямків людської діяльності, і безпечність кожного з них, формує загальну безпеку туристичного бізнесу та рекреаційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравченко О. О., Дутко Л. П. Безпека в туристичній сфері України. *Обліково-аналітичне забезпечення системи фінансово-економічної безпеки: інформаційно-комунікаційні технології та антикорупційний менеджмент* : матеріали VIII Міжн. наук.-практ. інт.-конф. (Харків, 13 листопада 2019 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. С. 86–94.
2. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.
3. Голод А. П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4 (53). С. 190–194.
4. Торяник В. М., Джинджоян В. В. Безпека туризму. Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2018. 284 с.
5. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. Київ : ВД «Слово», 2006. 372 с.
6. Kozhukhivska R., Sakovska O., Skurtol S., Kontseba S. and Zhmudenko V. An analysis of use of internet technologies by the consumers of tourism industries in Ukraine. *International Journal of Advanced Science and Technology*. Vol. 29, Issue 6, 2020. P. 1007–1013.
7. Корж Н. В., Заноско О. В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2 (6). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/korz.htm
8. Дяченко В. О., Євтушенко Я. В. Теоретичні аспекти забезпечення безпеки туристів в країнах Європи. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи* : матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. (Суми, 14–15 квітня 2021 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 95–101.

9. Марків І. П. Безпека туризму як вагомий фактор розвитку галузі: *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки* : матеріали VIII всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 18 листопада 2021 р.) Умань : Візаві, 2021. С. 624–628.
10. Заваріка Г. М., Денищенко Л. В. Концепція безпеки як основа маркетингової діяльності туристичних та готельних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 71. С. 16–22.
11. Про туризм: Закон України від 15.09.95 р. № 31, ст. 24 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження від 16 березня 2017 р. № 168-р. / Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>

REFERENCES:

1. Kravchenko, O. O. & Dutko, L. P. (2019). Bezpeka v turystychnij sferi Ukrainy [Safety in the tourism sector of Ukraine]. Proceedings from: *VIII Mizhn. nauk.-prakt. int.-konf. «Oblikovo-analitychne zabezpechennia systemy finansovo-ekonomichnoi bezpeky: informatsijno-komunikatsijni tekhnologii ta antykoruptsijnyj menedzhment» – The VIII International scientific and practical int.conf. «Accounting and analytical support of the system of financial and economic safety: information and communication technologies and anti-corruption management»* (Kharkiv, November 13, 2019) (pp. 86–94). Kharkiv: KhNUMH im. O.M. Beketova. [in Ukrainian]
2. Kyfiak, V. F. (2003). *Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini* [Organization of tourist activity in Ukraine]. Chernivtsi: Knyhy-XXI. [in Ukrainian]
3. Holod, A. P. (2014). Bezpeka turyzmu iak ob'iekt rehionalnykh ekonomichnykh doslidzhen' [Safety of tourism as an object of regional economic research]. *Innovatsijna ekonomika – Innovative economy*, 4 (53), 190–194. [in Ukrainian]
4. Torianyk, V. M. & Dzhyndzhoian, V. V. (2018). *Bezpeka turyzmu* [Safety of tourism]. Dnipro: VNPZ «DHU». [in Ukrainian]
5. Smolij, V. A., Fedorchenko, V. K. & Tsybukh, V. I. (2006). *Entsyklopedychnyj slovnyk-dovidnyk z turyzmu* [Encyclopedic dictionary-reference book on tourism]. Kyiv: VD «Slovo». [in Ukrainian]
6. Kozhukhivska, R., Sakovska, O., Skurtol, S., Kontseba, S. & Zhmudenko, V. (2020). An analysis of use of internet technologies by the consumers of tourism industries in Ukraine. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(6), 1007–1013.
7. Korzh, N. V. & Zanosko, O. V. (2011). Formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky industrii turyzmu iak skladovoi stijkocho rozvytku turyzmu v Ukraini [Formation of the system of economic safety of the tourism industry as a component of sustainable development of tourism in Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economics. Management. Innovations*, 2(6). Available at: https://tourlib.net/statti_ukr/korzh.htm [in Ukrainian]
8. Diachenko, V. O. & Yevtushenko, Ya. V. (2021). Teoretychni aspekty zabezpechennia bezpeky turystiv v krainakh Yevropy [Theoretical aspects of ensuring the safety of tourists in Europe]. Proceedings from: *III Mizhn. nauk.-prakt. konf. «Industriia turyzmu ta hostynnosti: dosvid, problemy, perspektyvy – The III International Scientific and Practical Conference «Tourism and hospitality industry: experience, problems, prospects materialy»* (Sumy, April 14–15, 2021) (pp. 95–101). Sumy: FOP Tsioma SP. [in Ukrainian]
9. Markiv, I. P. (2021). Bezpeka turyzmu iak vahomyj faktor rozvytku haluzi [Tourism safety as a significant factor in the development of the industry]. Proceedings from: *VIII vseukr. nauk.-prakt. konf. «Suchasni problemy i perspektyvy ekonomichnoi dynamiky» – The VIII All-Ukrainian scientific and practical conference materialy «Modern problems and prospects of economic dynamics»* (Uman, November 18, 2021) (pp. 624-628). Uman: Vizavi. [in Ukrainian]
10. Zavarika H. M. & Denyschenko, L. V. (2021). Kontsepsiia bezpeky iak osnova marketynhovoї diial'nosti turystychnykh ta hotel'nykh pidpriemstv [The concept of safety as the basis of marketing activities of tourism and hotel enterprises]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 71, 16–22. [in Ukrainian]
11. About tourism: Law of Ukraine, No. 31, Art. 24 (1995, September 15). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
12. Strategy for the Development of Tourism and Resorts until 2026: Cabinet of Ministers of Ukraine, Order No. 168-r (2017, March 16). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian]